

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2024-yil 4-son

VOLUME 4 / ISSUE 4 / 2024

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.4.4.

Crossref
Content
Registration

ISSN: 2181-1938

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

“Yurisprudensiya” –
“Юриспруденция” – “Jurisprudence”
huquqiy ilmiy-amaliy jurnali O‘zbekiston
matbuot va axborot agentligi tomonidan 2020-yil 22-dekabrda
1140-sonli guvohnoma bilan davlat
ro‘yxatidan o‘tkazilgan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi
Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya
komissiyasi jurnallari ro‘yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent
davlat yuridik universitetiga tegishli.
Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal
materiallaridan foydalanish, tarqatish
va ko‘paytirish muassis ruxsati bilan
amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Muharrirlar:

Sh. Jahonov, Y. Yarmolik, E. Mustafayev,
K. Abduvaliyeva, Y. Mahmudov,
M. Sharifova

Musahhih:

S. Rasulova

Texnik muharrir:

U. Sapayev

Dizayner:

D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko‘chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1387

Jurnal 23.08.2024-yilda bosmaxonaga
topshirildi. Qog‘oz bichimi: A4.
Shartli 23,48 b.t. Adadi: 100.
Buyurtma raqami: 133.

TDYU bosmaxonasida chop etildi.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

BOSH MUHARRIR

B. Xodjayev – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy ishlar va
innovatsiyalar bo‘yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

BOSH MUHARRIR O‘RINBOSARI

J. Allayorov – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy
boshqarmasi boshlig‘i, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori,
dotsent

MAS‘UL MUHARRIR

N. Ramazonov – Toshkent davlat yuridik universiteti O‘zbek tili
va adabiyoti kafedrasini mudiri, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa
doktori, dotsent

TAHRIR HAY‘ATI A‘ZOLARI

J. Blum – Boston kolleji Huquq maktabi professori, huquq doktori
(Boston, AQSH)

M. Vishovatiy – Gdansk universiteti professori (Gdansk, Polsha)

A. Hoshimxonov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti,
yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

M. Axmedshayeva – Toshkent davlat yuridik universiteti professori,
yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

X. Xayitov – O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi
Davlat boshqaruvi akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori
(Toshkent, O‘zbekiston)

I. To‘raboyev – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti v.b.,
yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

S. Xolboyev – O‘zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi
huzuridagi Sudyalari oliy maktabi dotsenti, yuridik fanlar nomzodi
(Toshkent, O‘zbekiston)

N. Raxmonkulova – Jahon iqtisodiyoti va diplomatiyasi universiteti
dotsenti, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

Z. Esanova – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik
fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

J. Ne‘matov – Toshkent davlat yuridik universiteti professori,
yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

M. Kurbanov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti, yuridik
fanlar bo‘yicha falsafa doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

R. Kuchkarov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti v.b.,
filologiya fanlari nomzodi (Toshkent, O‘zbekiston)

**УЧРЕДИТЕЛЬ: ТАШКЕНТСКИЙ
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ**

Правовой научно-практический журнал «Юриспруденция – Yurisprudensiya – Jurisprudence» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 22 декабря 2020 года с удостоверением № 1140.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве Высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Редакторы:

Ш. Жахонов, Е. Ярмолик,
Э. Мустафаев, К. Абдувалиева,
Й. Махмудов, М. Шарифова

Корректор:

С. Расулова

Технический редактор:

У. Сапаев

Дизайнер:

Д. Ражапов

Адрес редакции:

100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.
Тел.: (0371) 233-66-36 (1169)

Веб-сайт: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1387

Журнал передан в типографию
23.08.2024.

Формат бумаги: А4.

Усл. п. л. 23,48. Тираж: 100 экз.

Номер заказа: 133.

Отпечатано в типографии ТГЮУ.

© Ташкентский государственный
юридический университет

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Б. Ходжаев – доктор юридических наук, профессор, проректор по научной работе и инновациям Ташкентского государственного юридического университета

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Ж. Аллаёров – доктор философии по юридическим наукам, доцент, начальник управления по науке Ташкентского государственного юридического университета

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

Н. Рамазонов – доктор философии по филологическим наукам, доцент, заведующий кафедрой узбекского языка и литературы Ташкентского государственного юридического университета

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

Дж. Блум – доктор права, профессор Школы права колледжа Бостона (Бостон, США)

М. Вишоватый – профессор Гданьского университета (Гданьск, Польша)

А. Хошимхонов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

М. Ахмедшаева – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Х. Хаитов – доктор юридических наук, профессор Академии государственного управления при Президенте Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

И. Турабоев – доктор философии по юридическим наукам, и.о. доцента Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

С. Холбоев – кандидат юридических наук, доцент Высшей школы судей при Верховном судейском совете Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

Н. Рахмонкулова – доктор юридических наук, доцент Университета мировой экономики и дипломатии (Ташкент, Узбекистан)

З. Эсанова – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Ж. Нематов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

М. Курбанов – доктор философии по юридическим наукам, доцент (Ташкент, Узбекистан)

Р. Кучкаров – кандидат филологических наук, и.о. доцента Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

**FOUNDER: TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF LAW**

“Yurisprudensiya” –
“Юриспруденция” – “Jurisprudence”
legal scientific and practical journal
was registered by the Press and Infor-
mation Agency of Uzbekistan on De-
cember 22, 2020 with certificate No.
1140.

The journal is included in
the list of journals of the Higher
Attestation Commission under the
Ministry of Higher Education, Science
and Innovations of the Republic of
Uzbekistan.

Copyright belongs to Tashkent
State University of Law. All rights re-
served. Use, distribution and reproduc-
tion of journal materials are carried
out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Editors:

Sh. Jakhonov, Y. Yarmolik, E. Mustafaev,
K. Abduvalieva, Y. Makhmudov,
M. Sharifova

Proofreader:

S. Rasulova

Technical editor:

U. Sapaev

Designer:

D. Rajapov

Editorial office address::

100047. Tashkent city,
Sayilgokh street, 35.
Phone: (0371) 233-66-36 (1169)

Website: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Subscription index: 1387.

The journal is submitted to the Printing
house on 23.08.2024.

Paper size: A4.

Cond. p.p. 23,48. Unit: 100.

Order: 133.

Published in Printing house of TSUL.

© Tashkent State University of Law

CHIEF EDITOR

B. Xodjaev – Deputy Rector for Scientific Affairs and Innovations of
Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

DEPUTY EDITOR

J. Allayorov – Head of the Scientific Department of Tashkent State
University of Law, Doctor of Philosophy in Legal Sciences, Associate
Professor

EXECUTIVE EDITOR

N. Ramazonov – Head of the Department of Uzbek Language and
Literature of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy
in Philology, Associate Professor

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

J. Blum – Professor of Law School of Boston College, Doctor of Law
(Boston, USA)

M. Vishovatiy – Professor of the University of Gdańsk (Gdansk,
Poland)

A. Khoshimxonov – Associate Professor of Tashkent State University
of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Axmedshaeva – Professor of Tashkent State University of Law,
Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

X. Xayitov – Professor of the Academy of Public Administration
under the President of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law
(Tashkent, Uzbekistan)

I. Turaboev – Acting Associate Professor of Tashkent State
University of Law, Doctor of Philosophy in Legal Sciences (Tashkent,
Uzbekistan)

S. Xolboev – Associate Professor of the Supreme School of Judges
under the Supreme Judicial Council of the Republic of Uzbekistan,
Candidate of Legal Sciences (Tashkent, Uzbekistan)

N. Raxmonkulova – Associate Professor of the University of World
Economy and Diplomacy, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

Z. Esanova – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor
of Law (Tashkent, Uzbekistan)

J. Ne'matov – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor
of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Kurbanov – Associate Professor of Tashkent State University of
Law, Doctor of Philosophy in Legal Sciences (Tashkent, Uzbekistan)

R. Kuchkarov – Acting Associate Professor of Tashkent State
University of Law, Candidate of Philological Sciences (Tashkent,
Uzbekistan)

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ NAZARIYASI VA TARIXI. HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

- 11 **AXMEDSHAYEVA MAVLYUDA AXATOVNA**
Markaziy Osiyo davlatlarida kodekslashtirish jarayoni: ayrim nazariy-huquqiy masalalar
- 20 **AMIROV SANJAR ILYOS O'G'LI**
Tabiiy huquq nazariyasi va uning mohiyati

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ. MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

- 33 **NEMATOV JO'RABEK NEMATILLOYEVICH**
Ma'muriy islohotlar sharoitida oliy ta'lim tashkilotlari faoliyatini ma'muriy-huquqiy jihatdan tartibga solish: ilmiy-nazariy tahlil
- 42 **G'OZIYEV KOZIMBEK JOVLONBEKOVICH**
Ma'muriy islohotlar davrida oliy ta'lim sohasini 2030-yilgacha rivojlantirishning ma'muriy-huquqiy jihatlari
- 56 **MUSTANOV ILXOM ABIDVALIJONOVICH**
Bank tizimini tashkil etish bo'yicha ayrim xorijiy mamlakatlar tajribasi: qiyosiy-huquqiy tahlil

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

- 71 **XAZRATQULOV ODILBEK TURSUNOVICH**
"Lex informatica" – raqamli huquqlarni amalga oshirishning kollizion prinsipi sifatida
- 82 **XOSILOV ERKIN DILMUROTOVICH**
Insofsizlik fuqarolik-huquqiy kategoriya sifatida

12.00.04 – FUQAROLIK PROTSESSUAL HUQUQI. XO'JALIK PROTSESSUAL HUQUQI. HAKAMLIK JARAYONI VA MEDIATSIYA

- 94 **ESANOVA ZAMIRA NORMUROTOVNA**
Sud hujjatlarini qayta ko'rish instituti: taftish instansiyasi faoliyati tahlili
- 105 **HABIBULLAYEV DAVLATJON YULCHIBOYEVICH**
Fuqarolik sud ishlarini yuritishda protsessual adolat va protsessual qonuniylikning o'zaro tahlili
- 114 **XUDOYNABAYEV DADAXON AVAZ O'G'LI**
Iqtisodiy protsessda odil sudlovni amalga oshirishga ko'maklashuvchi shaxslar faoliyatini raqamlashtirish masalalari

12.00.07 – SUD HOKIMIYATI. PROKUROR NAZORATI. HUQUQNI MUHOFAZA QILISH FAOLIYATINI TASHKIL ETISH. ADVOKATURA

- 124 **ABDUXAKIMOV MURODULLO TOG'AYEVICH**
Yer qonunchiligi ijrosini nazorat qilish jarayonida prokuraturaning boshqa davlat organlari bilan o'zaro munosabatlari

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. HUQUQBUZARLIKLARNING OLDINI OLISH. KRIMINOLOGIYA. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

- 140 **NIYOZOVA SALOMAT SAPAROVNA**
Voyaga yetmagan shaxslarning jinsiy daxlsizligiga qarshi qaratilgan jinoyatlar sabablari

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA
SUD EKSPERTIZASI151 **BAZAROVA DILDORA BAXADIROVNA**

Jinoiy protsessda shaxs huquqlarining konstitutsiyaviy kafolatlari

170 **IMOMNAZAROV ALISHER HASANOVICH**

Ko'zdan kechirish jarayoni va natijalarni qayd etish bilan bog'liq muammolar tahlili

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

180 **XUN VEYSIN**O'zbekistonda "Bir makon, bir yo'l" tashabbusini amalga oshirishning huquqiy jihatlari:
xitoylik investorlar uchun imkoniyatlar va xatarlar

12.00.12 – KORRUPSIYA MUAMMOLARI

191 **MAJIDOV SHAHZOD ABDIXALIL O'G'LI**Korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar haqida xabar bergan shaxslarni himoya qilish to'g'risidagi qonun
loyihadini takomillashtirish yuzasidan ayrim mulohazalar

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.01 – ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА. ИСТОРИЯ ПРАВОВЫХ УЧЕНИЙ

11 АХМЕДШАЕВА МАВЛЮДА АХАТОВНА

Процесс кодификации законодательства в государствах Центральной Азии:
некоторые теоретико-правовые вопросы

20 АМИРОВ САНЖАР ИЛЁС УГЛИ

Теория естественного права и её сущность

12.00.02 – КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО. АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО. ФИНАНСОВОЕ И ТАМОЖЕННОЕ ПРАВО

33 НЕМАТОВ ЖУРАБЕК НЕМАТИЛЛОЕВИЧ

Административно-правовое регулирование деятельности организаций высшего образования
в условиях административных реформ: научно-теоретический анализ

42 ГОЗИЕВ КОЗИМБЕК ЖОВЛОНБЕКОВИЧ

Административно-правовые аспекты развития сферы высшего образования до 2030 года
в период административных реформ

56 МУСТАНОВ ИЛХОМ АБДИВАЛИЖОНОВИЧ

Опыт отдельных зарубежных стран по организации банковской системы: сравнительно-правовой
анализ

12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО. СЕМЕЙНОЕ ПРАВО. МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

71 ХАЗРАТКУЛОВ ОДИЛБЕК ТУРСУНОВИЧ

Lex informatica как коллизионный принцип реализации цифровых прав

82 ХОСИЛОВ ЭРКИН ДИЛМУРОТОВИЧ

Недобросовестность как гражданско-правовая категория

12.00.04 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. ХОЗЯЙСТВЕННОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. ТРЕТЕЙСКИЙ ПРОЦЕСС И МЕДИАЦИЯ

94 ЭСАНОВА ЗАМИРА НОРМУРОТОВНА

Институт пересмотра судебных актов: анализ деятельности ревизионной инстанции

105 ХАБИБУЛЛАЕВ ДАВЛАТЖОН ЮЛЧИБЕКОВИЧ

Анализ процессуальной справедливости и процессуальной законности в гражданском
судопроизводстве

114 ХУДОЙНАЗАРОВ ДАДАХОН АВАЗ УГЛИ

Вопросы цифровизации деятельности лиц, содействующих осуществлению правосудия
в экономическом процессе

12.00.07 – СУДЕБНАЯ ВЛАСТЬ. ПРОКУРОРСКИЙ НАДЗОР. ОРГАНИЗАЦИЯ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ. АДВОКАТУРА

124 АБДУХАКИМОВ МУРОДУЛЛО ТОГАЕВИЧ

Взаимодействие органов прокуратуры с другими государственными органами в процессе
надзора за исполнением земельного законодательства

12.00.08 – УГОЛОВНОЕ ПРАВО. КРИМИНОЛОГИЯ. УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

140 НИЯЗОВА САЛОМАТ САПАРОВНА

Причины совершения преступлений против половой неприкосновенности несовершеннолетних

12.00.09 – УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС. КРИМИНАЛИСТИКА. ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКОЕ ПРАВО. СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА

151 **БАЗАРОВА ДИЛДОРА БАХАДИРОВНА**

Конституционные гарантии прав личности в уголовном процессе

170 **ИМОМНАЗАРОВ АЛИШЕР ХАСАНОВИЧ**

Анализ проблем, связанных с фиксацией процесса и результатов осмотра

12.00.10 – МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

180 **ХУН ВЕЙСИН**

Правовые аспекты реализации инициативы «Один пояс, один путь» в Узбекистане: возможности и риски для китайских инвесторов

12.00.12 – ПРОБЛЕМЫ КОРРУПЦИИ

191 **МАЖИДОВ ШАХЗОД АБДИХАЛИЛ УГЛИ**

Некоторые суждения по совершенствованию законопроекта о защите лиц, сообщивших о коррупционных правонарушениях

CONTENTS

12.00.01 – THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW. HISTORY OF LEGAL DOCTRINES

- 11 **AXMEDSHAEVA MAVLUDA AXATOVNA**
Codification process in Central Asian countries: some theoretical and legal issues
- 20 **AMIROV SANJAR ILYOS UGLI**
Theory of natural law and its essence

12.00.02 – CONSTITUTIONAL LAW. ADMINISTRATIVE LAW. FINANCE AND CUSTOMS LAW

- 33 **NEMATOV JURABEK NEMATILLOEVICH**
Administrative and legal regulation of the activity of higher education organizations in the conditions of administrative reforms: scientific and theoretical analysis
- 42 **GOZIEV KOZIMBEK JOVLONBEKOVICH**
Administrative and legal aspects of the development of the field of higher education until 2030 during the period of administrative reforms
- 56 **MUSTANOV ILKHOM ABDIVALIJONOVICH**
The experience of some foreign countries on the organization of the banking system: a comparative-legal analysis

12.00.03 – CIVIL LAW. ENTREPRENEURSHIP LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

- 71 **KHAZRATKULOV ODILBEK TURSUNOVICH**
“Lex informatica” as a principle of conflict for the implementation of digital rights
- 81 **KHOSILOV ERKIN DILMUROTOVICH**
Bad faith as a civil law category

12.00.04 – CIVIL PROCEDURAL LAW. ECONOMIC PROCEDURAL LAW. ARBITRATION AND MEDIATION

- 94 **ESANOVA ZAMIRA NORMUROTOVNA**
Institute for review of judicial documents: an analysis of the activities of the inspection instance
- 105 **KHABIBULLAEV DAVLATJON YULCHIBOYEVICH**
Mutual analysis of procedural fairness and procedural legality in the conduct of civil court cases
- 114 **KHUDOYNAZAROV DADAKHON AVAZ UGLI**
Issues of digitalization of the activities of persons assisting in the implementation of justice in the economic process

12.00.07 – JUDICIARY. PROSECUTOR'S SUPERVISION. ORGANIZATION OF LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES. ADVOCACY

- 124 **ABDUXAKIMOV MURODULLO TOGAEVICH**
Interaction of prosecutor's offices with other state bodies in the process of supervising the implementation of land legislation

12.00.08 – CRIMINAL LAW, PREVENTION OF OFFENSES. CRIMINOLOGY. CRIMINAL PROCEDURAL LAW

- 140 **NIYOZOVA SALOMAT SAPAROVNA**
Reasons for committing crimes against the sexual integrity of minors

12.00.09 – CRIMINAL PROCEEDINGS. CRIMINOLOGY, INVESTIGATIVE LAW AND FORENSIC EXPERTISE

151 **BAZAROVA DILDORA BAKHADIROVNA**

Constitutional guarantees of individual rights in criminal proceedings

170 **IMOMNAZAROV ALISHER KHASANOVICH**

Analyzing issues related to the review process and recording the results

12.00.10 – INTERNATIONAL LAW

180 **HONG WEIXING**

Legal aspects of the implementation of the "one belt, one road" initiative in Uzbekistan: opportunities and risks for chinese investors

12.00.12 – CORRUPTION PROBLEMS

191 **MAJIDOV SHAKHZOD ABDIXALIL UGLI**

Some considerations for improving the draft law on the protection of persons reporting corruption offenses

Kelib tushgan / Получено / Received: 05.07.2024
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 05.08.2024
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 23.08.2024

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.4.4./YCVS4631

UDC: 342.9:378.1(045)(575.1)

MA'MURIY ISLOHOTLAR DAVRIDA OLIY TA'LIM SOHASINI 2030-YILGACHA RIVOJLANTIRISHNING MA'MURIY-HUQUQIY JIHATLARI

G'oziyev Kozimbek Jovlonbekovich,

Toshkent davlat yuridik universiteti

Ma'muriy va moliya huquqi kafedrası o'qituvchisi

ORCID: 0000-0002-8093-7332

e-mail: kozimg@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu maqolada mamlakatimizda olib borilayotgan ma'muriy islohotlarning bir qismi bo'lgan oliy ta'limni 2030-yilga qadar rivojlantirish masalalari ko'rib chiqildi, milliy va xorijiy olimlarning ilmiy ishlari hamda statistik ma'lumotlar, ma'muriy islohotlarning mazmun-mohiyati, boshqaruvni amalga oshirishning o'ziga xos xususiyatlari tahlil qilindi. Milliy qonunchilikni o'rganish barobarida oliy ta'lim tashkilotlarining rivojlanishi, davlatning bu sohada o'z oldiga qo'ygan maqsad va vazifalariga erishish yo'lidagi qilinishi lozim bo'lgan masalalar yoritib berildi. Shuningdek, axborot va raqamlashtirish asrida oliy ta'lim sohasini tashkil etish va boshqaruvini takomillashtirish, davlat organlari bilan oliy ta'lim tashkilotlarining o'zaro munosabatini tartibga solish hamda muvofiqlashtirish holatlari tahlil etildi. Davlat va nodavlat oliy ta'lim tashkilotlariga taqdim etilgan preferensiyalarning o'zaro nisbati o'rganildi. Xorijiy tajriba asosida boshqaruvni tashkil etish masalasi ko'tarilib, qiyoslash usullaridan foydalangan holda umumiylik, o'xshashlik va o'ziga xosliklar o'rganildi, tegishli xulosalar chiqarilib, kelgusida amalga oshirilishi lozim bo'lgan ilmiy-tadqiqot ishlari yo'nalishlari haqida taklif-tavsiyalar bildirildi. Shuningdek, davlat-xususiy sherikchilik munosabatlariga e'tibor qaratgan holda oliy ta'lim tashkilotlarining ichki va tashqi boshqaruvi sohasidagi ayrim jihatlari tahlil qilinib, ta'lim xablarini yaratishning ijobiy holatlari ochib berilgan.

Kalit so'zlar: oliy ta'lim, ma'muriy islohotlar, boshqaruv, raqamlashtirish, moliyaviy erkinlik, akademik mustaqillik, tashkilot.

АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ СФЕРЫ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ ДО 2030 ГОДА В ПЕРИОД АДМИНИСТРАТИВНЫХ РЕФОРМ

Гозиев Козимбек Жовлонбекович,

преподаватель кафедры «Административное и финансовое право»

Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. В данной статье рассмотрены вопросы развития высшего образования до 2030 года в рамках проводимых в нашей стране административных реформ, проанализированы научные работы национальных и зарубежных учёных, статистические данные, сущность административных реформ и особенности осуществления управления. Наряду с изучением

национального законодательства были освещены вопросы развития высших образовательных учреждений, пути достижения целей и задач, определённых государственной политикой в этой сфере. Также проанализированы необходимые условия для совершенствования организации и управления сферой высшего образования, регулирования и координации взаимодействия государственных органов и организаций высшего образования в век информации и цифровизации. Изучено соотношение предпочтений, предоставляемых государственным и негосударственным образовательным организациям высшего образования. Поднят вопрос об организации управления на основе зарубежного опыта, с использованием сравнительного метода изучены её общие черты, различия и особенности, сделаны соответствующие выводы, даны предложения и рекомендации по направлениям научно-исследовательской работы, которые должны быть реализованы в перспективе. Также были проанализированы некоторые аспекты внутреннего и внешнего управления организациями высшего образования с акцентом на отношения государственно-частного партнёрства и выявлены положительные стороны создания образовательных хабов.

Ключевые слова: высшее образование, административная реформа, управление, цифровизация, финансовая свобода, академическая независимость, организация.

ADMINISTRATIVE AND LEGAL ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF THE FIELD OF HIGHER EDUCATION UNTIL 2030 DURING THE PERIOD OF ADMINISTRATIVE REFORMS

Goziev Kozimbek Jovlonbekovich,

Lecturer of the Department of Administrative and Financial Law,
Tashkent State University of Law

Abstract. In this article, the issues of the development of higher education until 2030, which is a part of the ongoing administrative reforms in our country, the scientific works of national and foreign scientists and the analysis of statistical data, the essence of the administrative reforms, and the specific features of the implementation of management are analyzed. Along with the study of the national legislation, the development of higher education organizations and the issues that should be done in order to achieve the goals and tasks set by the state in this field were highlighted. Also, cases of improving the organizational and management of higher education in the age of information and digitization, regulation, and coordination of interaction between state bodies and higher education organizations were analyzed. The issue of management organization based on foreign experience was raised, commonalities, similarities, and peculiarities were studied using comparative methods, relevant conclusions were drawn, and suggestions were made about the directions of scientific research work to be carried out in the future. Also, some aspects of internal and external management of higher education organizations are analyzed with a focus on public-private partnership relations, as well as positive cases of educational hubs creation are revealed.

Keywords: higher education, administrative reforms, governance, digitization, financial freedom, academic independence, organization.

Kirish

O'zbekiston Respublikasida ta'lim – keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilayotgan ustuvor yo'nalishlardan hisoblanadi. Mamlakatimiz Prezidenti O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi va xalqiga yo'llagan murojaatida "Ta'lim va tarbiya, ilm-fan va innovatsiyalarni rivojlantirish, sog'lom turmush tarzini

shakllantirish milliy g'oyamizning eng muhim omillari va ajralmas qismlaridir" [1, 16-b.] – deb ta'kidlagan edi. Yoshlarning o'z oldiga qo'ygan ulkan maqsadlariga erishishida keng imkoniyatlar yaratish bugun eng ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Shundagina farzandlarimiz xalqimizning azaliy orzularini ro'yobga chiqara oladigan haqiqiy kuchga ay-

lanadi. “Yangi O‘zbekiston – maktab ostona-
sidan, ta’lim va tarbiya tizimidan boshlanadi”
shiori ostidagi keng ko‘lamli islohotlar shu
maqsadda o‘tkazilmoqda.

Ma’muriy islohotlar davrida oliy ta’lim so-
hasidagi asosiy yo‘nalishlarni belgilab bera-
digan qator normativ hujjatlar qabul qilindi.
Jumladan, O‘zbekiston Respublikasi Prezi-
dentining 2019-yil 8-oktabrdagi “O‘zbekiston
Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilga-
cha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash
to‘g‘risida”gi PF-5847-sonli Farmoni sohani
2030-yilga qadar rivojlantirishning asosiy us-
tuvor yo‘nalishlarini belgilab berdi.

Bugungi kunda sohadagi ma’muriy islo-
hotlar natijasida oliy ta’lim tashkilotlari soni
210 taga yetdi. Ayni paytda 114 ta davlat, 67
ta nodavlat va 29 ta xorijiy oliy ta’lim dargoh-
lari faoliyat olib borayotganini hisobga olsak,
bu 2017-yildagi 77 taga nisbatan 133 taga
oshgani, so‘nggi yillarda ularning soni deyarli
3 barobarga ko‘payganini ko‘rishimiz mum-
kin. Natijada Oliy ta’lim, fan va innovatsiya-
lar vazirligining *edu.uz* sayti ma’lumotlariga
ko‘ra, oliy ta’lim tashkilotlarida 37 704 nafar
professor-o‘qituvchi faoliyat olib borayotgan
bo‘lsa, bakalavriat bosqichida 1315,1 ming,
magistraturada 24,1 ming nafar hamda ordi-
natura bosqichida 2,2 ming nafar talaba tah-
sil olmoqda.

Sohada davlat-xususiy sheriklikni rivoj-
lantirish, hududlarda davlat va nodavlat oliy
ta’lim muassasalari faoliyatini tashkil etish
asosida oliy ta’lim bilan qamrov darajasi bu-
gungi kunda 42 foizni tashkil etmoqda, bu
raqam 2016-yilda 9 foizni tashkil etgan. Ya’ni
2017-yildagi 279,7 mingta oliy o‘quv yurti
bugungi kunda 1061,7 mingtaga yetgani yoki
deyarli 4 barobarga ortgani oliy ta’limda ba-
kalavr bosqichida 306 ta ta’lim yo‘nalishi,
magistraturada esa 625 ta mutaxassislik
bo‘yicha chuqur bilimli va malakali kadrlarni
tayyorlashga zamin bo‘lmoqda.

Xalqaro tajribalardan kelib chiqib, oliy
ta’limning ilg‘or standartlarini joriy etish,
olingan nazariy bilimlarni amaliy ko‘nikmalar

bilan uyg‘unlashtirish maqsadida oliy ta’lim
tashkilotlarida tahsil olayotgan yuqori kurs
talabalariga o‘qishdan bo‘sh vaqtlarida ish-
lash imkoniyati yaratib berildi. Shu bilan bir-
ga, oliy ta’limdan keyingi ta’lim institutini ke-
ngaytirish ilmiy salohiyatni yangi bosqichga
ko‘targani natijasida tayanch doktoranturada
o‘qiyotganlar 5 322 nafar, doktoranturadagi-
lar 283 nafarni, mustaqil izlanuvchilar soni
6 347 nafarni tashkil etdi va 289 ta ilmiy ke-
ngashda dissertatsiyalar himoya qilindi. Bu
bilan umumiy ilmiy salohiyat 2017-yilgi 32,7
foizdan 2024-yilga 41 foizga oshgan.

Oliy ta’lim sohasini jahon andozalarga
moslashtirish, tizimdagi tashkilotlarning ka-
mada 10 tasini xalqaro e’tirof etilgan tashki-
lotlar (*Quacquarelli Symonds World University
Rankings, Times Nigher Education* yoki *Acade-
mic Ranking of World Universities*) reytingi-
ning dastlabki 1 000 ta o‘rindagi oliy ta’lim
muassasalari ro‘yxatiga kiritish borasida olib
borilgan ma’muriy islohotlar natijasida bi-
rinchi marotaba mamlakatimizdan Toshkent
irrigatsiya va qishloq xo‘jaligini mexanizatsi-
yalash muhandislar instituti Milliy tadqiqot
universiteti (Top-547) va Mirzo Ulug‘bek no-
midagi O‘zbekiston Milliy universiteti (Top-
781–790) dunyo miqyosidagi oliy ta’lim tash-
kilotlari reytingiga kirishiga erishildi.

Oliy ta’limga bo‘lgan huquqni ta’min-
lashda aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj
qatlamlari, shu jumladan, imkoniyati chek-
langan shaxslarning oliy ta’lim bilan qamrov
darajasini oshirish, ular uchun infratuzilma-
ga oid sharoitlarni yaxshilash maqsad qilindi.
Natijada O‘zbekiston Respublikasi davlat oliy
ta’lim muassasalariga o‘qishga qabul qilish
jarayonlarini muvofiqlashtirish bo‘yicha dav-
lat komissiyasining 2022-yildagi bayoni bilan
kirish imtihonlarida 53 ta turdagi imtiyoz jo-
riy etildi. Bu esa, o‘z navbatida, O‘zbekiston
Respublikasi Konstitutsiyasining 1-modda-
sida qayd etilgan O‘zbekiston ijtimoiy davlat
ekanligi, 50-moddadagi har kim ta’lim olish
huquqiga ega ekanligi hamda 51-moddasida-
gi fuqarolar davlat ta’lim tashkilotlarida tan-

lov asosida davlat hisobidan oliy ma'lumot olishga haqliligi haqidagi prinsiplarga to'la mos keladi.

Adabiyotlar tahlili. 2030-yilga qadar oliy ta'lim sohasini rivojlantirish bo'yicha ma'muriy islohotlar davrida davlat tomonidan qo'yilgan maqsad va vazifalarni amalga oshirish, oliy ta'lim tashkilotlarining davlat organlari bilan bo'ladigan munosabatlarida islohotlarning ahamiyatini ochib berishga oid ilmiy masalalar nafaqat xorijiy mamlakatlar, balki milliy olimlarimiz tomonidan ham ilmiy izlanishlar, tadqiqotlar davomida o'rganilgan, tegishli xulosa va tavsiyalar taqdim etilgan. Jumladan, B.B. Qodirov oliy ta'lim tizimida kadrlar tayyorlashni takomillashtirish [2, 227-b.], I.B. Jurayev oliy ta'lim muassasalarida qonunchilik ijrosi ustidan prokuror nazoratini takomillashtirish [3, 220-b.], M.U. Tursunova xalqaro huquqiy standartlar negizida O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimining tashkiliy-huquqiy asoslarini takomillashtirish [4, 50-b.], J.N. Boqiyev O'zbekistonda raqamlashtirish sharoitida ta'lim olishning tashkiliy-huquqiy asoslarini takomillashtirish (oliy ta'lim misolida) [5, 48-b.], E.Sh. Elmurodov O'zbekistonning oliy ta'lim sohasidagi davlat siyosatida Yaponiya tajribasini qo'llash masalalarini [6, 25-b.], Alberto Amaral [7, 431-b.] AQSh, Kanada, Shveysariya kabi davlatlarda ta'lim tashkilotlarining davlat organlari bilan o'zaro munosabatlarini tartibga solishdagi o'ziga xos jihatlar effektini o'rgangan.

Material va metodlar

Tadqiqot doirasida barcha huquqiy fanlar uchun muhim bo'lgan ilmiylik, xolislik, tizimlilik, determinizm prinsiplari, xronologik uslub, statistik, qiyosiy-tahlil, formal-yuridik, induksiya, deduksiya va boshqa ilmiy metodlar qo'llandi.

Tadqiqot natijalari

Maqola bosh mazmuni va obyektidan kelib chiqqan holda asosiy e'tiborni O'zbekiston Respublikasida 2030-yilga qadar oliy ta'lim va ta'lim tashkilotlarining ma'muriy islohotlar davrida rivojlanishi, bu boradagi mavjud

muammolar, ularni hal etish yo'llari, ushbu mexanizmni takomillashtirish istiqbollari va sohada vujudga keladigan shu kabi munosabatlarni milliy, xorijiy tajriba, shuningdek, normativ hujjatlarni tadqiq qilish asosida yoritishga qaratamiz.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 3-iyuldagi "Ma'muriy islohotlar doirasida oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar sohasida davlat boshqaruvini samarali tashkil qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-200-sonli qarorida bakalavriat ta'lim yo'nalishlari va magistratura mutaxassisliklari ilg'or xorijiy tajriba hamda iqtisodiyotdagi soha, tarmoqlarining kadrlarga bo'lgan ehtiyoji asosida qayta ko'rib chiqilishi belgilangan. Shunga asosan Iqtisodiyot va moliya vazirligi idoralar bilan birgalikda iqtisodiyotning real tarmoqlari va sohalarida ta'lim yo'nalishlari, mutaxassisliklar bo'yicha oliy ma'lumotli kadrlarga bo'lgan talabni o'rgangan holda 4 yilga mo'ljallangan prognozni shakllantirib boradi.

Davlat oliy ta'lim muassasalariga qabul jarayonida ta'lim shakllari bo'yicha bakalavrga nisbatan kunduzgi 66,9 foizni, sirtqi 25,8 foizni, kechki 5,8 foiz va masofaviy ta'lim 1,5 foizni tashkil qiladi. Bundan ko'rinadiki, davlat o'z vazifa va funksiyalarini bajarishi uchun kerakli kadrlarga bo'lgan talabni oliy ta'lim tashkilotlari kelishib, real holatdan kelib chiqib emas, balki barcha mutaxassisliklarga birdek kvota ajratilishi bitiruvchilarning ish bilan ta'minlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Moliyaviy mustaqillik berilgan OTTga kadrlar ehtiyojini mustaqil belgilash berilgan bo'lsa-da, amalda bu tartib ishlamaydi. Sababi bu toifadagi OTTga ham talaba davlat buyurtmasi asosida qabul qilinadi.

Masalan, statistik ma'lumotlarga qaraganda 2022–2023-o'quv yilida jami 176 312 nafar talaba (shundan 23 304 nafari magistr bosqichini) bitirgan bo'lsa, ularning ish bilan ta'minlanganligi joriy yil holatiga ko'ra 94 224 (53,4 foizni) tani tashkil etadi. Shundan magistr darajasini olganlarning 18 038 (77,4 foizi) nafari ish bilan band qilinganligi

ish bilan ta'minlanganlik darajasining pastligini ko'rsatadi. Bu esa oliy ta'lim sohasining xalqaro daraja olib chiqishga ham (QS World ranking Top universitetlarga kirishda ish bilan ta'minlash ko'rsatkichi inobatga olinadi), oliy ta'lim tashkilotlarining milliy reytingiga ham salbiy ta'sir o'tkazadi (Vazirlar Mahkamasining 16.06.2019-yildagi 467-sonli qaroriga asosan bitiruvchilarning ishga joylashish holatiga 100 balldan 8 ball taqdim etiladi).

Xorijiy mamlakatlarda kadrlarga bo'lgan ehtiyojni o'rganish ilmiy tadqiqot institutlari tomonidan hududlar va tarmoqlarning buyurtmalari asosida olib borilib, oliy ta'lim tashkilotlariga tavsiyalar real ehtiyojlardan kelib chiqib beriladi. Masalan, AQShda kadrlar bo'lgan ehtiyojni "raqamlar asosida" hisoblash metodikasi orqali Mehnat statistikasi byurosi tomonidan 1997-yilda ishlab chiqilgan qo'llanma 10-15 yilga mo'ljallanadi va har ikki yilda yangilab boriladi. Bunda qaysi sohaga kadrlar zarurligi aniqlanib, federal hukumatga taqdim etiladi va shu asosda oliy ta'lim tashkilotlariga turli grantlar ajratiladi [8, 747-b.].

Ushbu muammolarni hal etish va yuqorida qayd etilgan normativ hujjatlardagi belgilangan maqsadlarga erishish uchun:

- xalqaro tajribadan va iqtisodiyotning real holatidan kelib chiqib, ilmiy tadqiqot institutlari bilan birgalikda aniq metod orqali kadrlarga bo'lgan ehtiyojning 5–10 yillik prognozlarini ishlab chiqish;

- davlat granti asosidagi buyurtmalarni va kirishdagi imtiyozlarni qisqartirib, qabul parametrlarini yo'nalishlar kesimida belgilash;

- ta'lim sifatini ta'minlash maqsadida sirtqi ta'lim yo'nalishlariga qabulni qisqartirish, buning o'rniga sanoat sohasini rivojlantirish uchun bu yo'nalishga qabulni bosqichma-bosqich oshirib borish lozim bo'ladi.

Bu esa, o'z navbatida, ta'lim sohasida davlat boshqaruvini samarali tashkil etishda yuqori malakali, ma'lumotli kadrlarni tayyorlash va yetkazishni, shuningdek, oliy

ma'lumotli aholining ko'payishini kafolatlaydi, mamlakatni rivojlanishning yangi bosqichiga olib chiqishga yordam beradi. Kadrlar nafaqat davlat chegaralari ichida, balki xalqaro maydonda ham raqobatbardosh bo'ladi.

Ma'muriy islohotlar davridagi dolzarb masalalardan biri oliy ta'lim tashkilotlari uchun moliyaviy mustaqillikning amalida qo'llanishidir. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi "O'zbekiston – 2030" strategiyasini 2023-yilda sifatli va o'z vaqtida amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-300-sonli qarorining 8-maqsadida oliy ta'lim tashkilotlarining moliyaviy mustaqilligini takomillashtirish masalasi ko'tarilgan.

Oliy ta'lim tashkilotlarining tashkiliy-boshqaruv va akademik jihatdan mustaqilligini ta'minlaydigan eng muhim jihat moliyaviy mustaqillik hisoblanib, bu boradagi muammolarni bartaraf qilmasdan belgilangan maqsadlarga erishib bo'lmaydi. Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligining rasmiy saytidagi ma'lumotlarga ko'ra, vazirlik tizimidagi 72 ta oliy ta'lim tashkilotining daromad manbalarida budjet mablag'lari o'rtacha 26,3 foizni, to'lov-kontrakt 70,5 foiz va jamg'arma mablag'lari 3,2 foizni tashkil etishi O'zbekistonda budjet va to'lov kontraktidan moliyalashtirish barcha davlat OTM uchun asosiy manba bo'lib xizmat qilayotganining isbotidir. Buning asosiy sababi qabul qilingan qonunchilik hujjatlarining bir-biriga zidligi yoki hukumat komissiyalari tomonidan turli bayonlar orqali amaldagi normalarning ishlagishiga qo'yilayotgan sun'iy to'siqlardir.

Davlat komissiyasining 2020–2024-yildagi turli bayonlari bilan (oxirgisi 2023-yil 4-sentabrdagi 45-8-sonli bayon) to'lov kontrakt miqdorlarini oshirish to'xtatilgan (bu qoida moliyaviy va akademik mustaqillik berilgan 40 ta oliy ta'lim tashkilotiga ham tegishli). Biroq qayd etilgan davrda respublikadagi mehnatga haq to'lashning eng kam miqdori va bazaviy hisoblash miqdori bir necha marotaba, oxirgi marotaba 2023-yil-

ning 1-dekabrdan 7 foizga oshirilgan bo'lsa-da, kontrakt miqdorlari 2021-yildagi holatda qoldirilgan. Buning natijasida esa kontrakt summolari talabaning 1 yillik o'qitish xarajatlarning o'rta hisobda 55–60 foizini qoplagan. OTM bu summaning yetishmagan qismini, o'z moliyaviy ehtiyojlarini asosan tabaqalashtirilgan to'lov-kontraktidan (2023-2024 o'quv yilida 2,4 trln so'm) qoplashiga sabab bo'lgan.

Shu bilan birga, oliy ta'lim tashkilotlarining moliyaviy erkinlik harakatlariga ta'sir etuvchi yana bir jihat ulardagi mavjud pul oqimlarining qonuniy asoslarda yo'naltirilmasligidir. Bu nimalarda ko'rinadi? Avvalo, oliy ta'lim tashkilotlarining (nodavlat OTT bundan mustasno) pul mablag'lari bankdagi shaxsiy hisob raqamlarida emas, Iqtisodiyot va moliya vazirligi huzuridagi G'aznachilik xizmati qo'mitasi hisob raqamlarida saqlanishi hamda ularning sarflanishi qat'iy byurokratik to'siqlarni vujudga keltiradi.

Oliy ta'lim tashkilotlari o'z faoliyatlari uchun oddiy ashyolardan tortib moddiy-texnik bazasini mustahkamlaydigan jihozlarni ham birja orqali g'aznachilik xizmati pul oqimlarini o'tkazish yo'li bilan olishi, turli xorijiy olimlarni dars mashg'ulotlariga taklif etish yoki xorijlik hamkorlar bilan konferensiyalarni tashkil qilish uchun o'ziga tegishli bo'lgan mablag'larni tenderga qo'yish orqali olishi amalda moliyaviy mustaqillikni yo'qqa chiqaradi. Bundan tashqari, oliy ta'lim tashkilotlarining o'zlari ham pul oqimlarini boshqarishda zamonaviy menejmentni joriy qilmagani, o'z ishlanmalarini tijoratlashtirishni yo'lga qo'ymaganligi, moliyaviy ehtiyojni qoplashda asosan tabaqalashtirilgan kontrakt summalariga bog'lanib qolganligi, xayriya fondlarini tashkil etish va xorijdan mablag' jalb qilishdagi ba'zi to'siqlarning mavjudligi moliyaviy barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Xorijiy davlatlarda, xususan, AQShda joylashgan Pensilvaniya davlat universiteti 500 ga yaqin kompaniyalar bilan tuzilgan shart-

nomalari asosida 1,2 mlrd dollarlik ishlanmalarni tijoratlashtirish hamda biznes, ta'lim va tadqiqotni birlashtirgan innovatsiyalar bog'i kampusida barpo etilgan aeroport, mehmonxona, regbi stadioni, texnologik injiniring markazlarini ilmiy ishlar bajarish uchun ijaraga berish asosida 2023-yilda 8 mlrd dollar foyda ko'rgan.

A. Xo'jayevning fikricha, "budjetdan tashqari pul mablag'larini shunga o'xshash ilmiy va innovatsion mahsulotlar tayyorlanadigan texnoparklarni tashkil etish orqali ishlab topish mumkin. Buning uchun ilmiy salohiyatni saqlash, tajriba bazasini yaratish, amaliy tadqiqotlarni tijoratlashtirish, venchur kapitaldan foydalanish, hududlardagi muammolarni hal etish yuzasidan hamkorlik qilish, xalqaro aloqalarni rivojlantirish zarur, bu esa xalqaro bozorga chiqish imkoniyatini yaratadi" [9, 205-b.].

Shu maqsadda oliy ta'lim tashkilotlarida moliyaviy erkinlikni ta'minlash uchun bazaviy to'lov-kontrakt miqdorlarini ta'lim yo'nalishlari xususiyatidan kelib chiqib belgilash imkoniyatini taqdim etish;

– oliy ta'lim tashkilotlari o'z mablag'larini erkin tasarruf qilishi uchun tushumlarning barchasini bank depozit hisob-raqamlariga o'tkazish imkoniyatini taqdim etish;

– "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunga moliyaviy barqarorlikni ta'minlash uchun xorijiy hamkorlar va nodavlat tashkilotlari bilan erkin shartnomalar tuzish imkoniyatini taqdim etuvchi normalarni kiritish lozim.

– Bu orqali davlat oliy ta'lim tashkilotlarining moliyaviy barqarorligiga erishiladi, pul oqimlarini to'g'ri sarflash, o'z ishlanmalarini tijoratlashtirish va natijada muassasa davlatga moliyaviy qaramlikdan imkon qadar qutulishiga zamin yaratiladi.

Oliy ta'lim sohasida ta'lim jarayoniga raqamli texnologiyalar va zamonaviy usullarni joriy etish, bu orqali oliy ta'limga bo'lgan huquqni ta'minlash, o'quv dasturlari, kontent, ichki boshqaruv jarayonlari hamda hujjatlar almashinuvini raqamlashtirish alohida aha-

miyat kasb etadi. Bugungi kunda ta'lim tashkilotlariga qabul jarayonlari raqamlashtirilgan va internet tarmog'i orqali amalga oshiriladi, yaratilgan axborot tizimlari raqamli hukumat tizimlariga integratsiya qilingan hamda vazirlik va idoralar bilan ma'lumot almashish yo'lga qo'yilgan. Masalan, Toshkent davlat yuridik universitetida ta'lim platformasi to'liq raqamlashtirilib, *digital.tsul.uz* yoki xodimlar o'rtasidagi hujjatlar aylanmasi "*smart.adliya*" tizimi orqali amalga oshirilmoqda.

Shuningdek, oliy ta'lim sohasida talabalarga to'lov-shartnoma, qayta o'qish hamda talabalar turar joylari uchun shartnomalarni elektron shaklda berish, onlayn to'lovlar, onlayn kutubxona, professor-o'qituvchilar va talabalarga oid ma'lumotlar bo'yicha "*HEMIS*" axborot tizimi hamda ta'lim tashkilotlari tomonidan to'lovlar monitoringini yuritish uchun "*edubilling*" va boshqa axborot platformalari yaratilgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 21-iyundagi "Aholi va davlat xizmatchilarining korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi bilimlarini uzluksiz oshirish tizimini joriy qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-228-sonli qarori bilan "Korrupsiyaga qarshi kurashish virtual akademiyasi" elektron platformasini ishga tushirish belgilangani ta'lim jarayonlarini raqamlashtirishga qo'yilgan qadamlardan biri bo'ldi. Korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida bazaviy hamda maxsus o'quv kurslari bo'yicha mazkur virtual akademiya o'qitish uchun 2025-yil 1-yanvarga qadar tegishli ilova va platforma ishga tushirilishi belgilab qo'yildi.

To'g'ri, bu platforma birinchi navbatda davlat xizmatchilarining malaka va ko'nikmalarini oshirishga mo'ljallangan bo'lishi, keyinchalik esa boshqa oliy ta'lim tashkilotlarida ham joriy etish mumkin. Chunki dunyo tajribasida virtual universitetlar ta'lim sohasining barcha yo'nalishlari bo'yicha oliy ta'limga bo'lgan huquqni ta'minlab boradi, bu borada,

ayniqsa, AQSh va Janubiy Koreya davlatlari yetakchilardan hisoblanadi [10, 125-b.].

Oliy ta'lim tizimi va ta'lim tashkilotlarini raqamlashtirish borasida ijobiy ishlar qilingan bo'lsa-da, hali yechimini kutayotgan qator muammolar ham mavjud. Masalan, moliyaviy jarayonlar to'liq raqamlashtirilmagani, oliy ta'lim tashkilotlari o'z mablag'larini tasarruf etish jarayonida soliq bazasida barcha yo'nalishlar bo'yicha satrlarning mavjud emasligi, masofaviy va inklyuziv ta'lim oluvchilar uchun kontentlar va o'quv dasturlari to'liq elektron darajada emasligi shular jumlasidan.

Mazkur muammolarni bartaraf etish bo'yicha soha va hamkor tashkilotlar tomonidan quyidagi bir qator ishlar amalga oshirilishi raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatini oshiradi. Buning uchun:

- oliy ta'lim tashkilotlari uchun pul oqimlarini ta'lim sohasi jarayonida tasarruf etish uchun soliq bazasi tomonidan tegishli satrlarni mustaqil kiritish imkoniyatini taqdim etish;

- "*HEMIS*" axborot tizimidan foydalanish yuzasidan aniq reglament ishlab chiqish;

- oliy ta'lim tashkilotlarida masofaviy va inklyuziv ta'lim oluvchilar uchun kontentlarni tayyorlagan professor-o'qituvchilarga yuqori darajadagi ustamalarni to'lash tartibini joriy etish lozim.

O'zbekistonning 2030-yilgacha va oliy ta'lim sohasidagi boshqa ma'muriy islohotlar bilan bog'liq qonunosti hujjatlarida oliy ta'lim qamrovini 50 foizga yetkazish va buning uchun nodavlat oliy ta'lim tashkilotlarini tashkil etish vazifasi maqsad qilib qo'yilgan. Davlatga qarashli yoki nodavlat bo'lishidan qat'i nazar, oliy ta'lim tashkilotlarining asosiy maqsadi foyda olish emas, balki ta'lim berish bo'lishi lozimligi dunyo tajribasida isbotlangan voqelikdir.

Bugungi kunda nodavlat oliy ta'lim tashkilotlarini tashkil etish va faoliyatini olib borish yuzasidan bir qator qonunchilik hujjatlari qabul qilingan va hozirda 67 ta OTT o'z faoliya-

tini olib bormoqda. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2024-yil holatiga bu turdagi oliy o'quv yurtlarida 324 476 nafar (davlat OTT 994 795) talaba, shundan 79 484 nafari yoki jami talabalarining 25 foizi kunduzgi (davlat OTT 564 200 nafar, 57 foizi) va 244 893 nafari yoxud mavjud ilm toliblarining 75 foizi sirtqi (davlat OTT 387 590, 39 foizi) tarzda ta'lim olib, ularga 7 424 nafar professor-o'qituvchi ta'lim bermoqda.

Yuqorida nomlari qayd etilgan qonunchilik hujjatlarida nodavlat oliy ta'lim tashkilotlarining tashkil etilishi ta'lim bozorida sog'lom raqobatni vujudga keltirishi, oliy ta'limga bo'lgan huquqni ta'minlash orqali qamrovni kengaytirish, ichki va tashqi bozorga sifatli hamda malakali, chuqur ilmiy salohiyatga ega bo'lgan mutaxassislarni tayyorlash maqsad qilingan. Xalqaro tajribada dunyoning yetakchi hamda tan olingan aksariyat oliy ta'lim tashkilotlari ham davlat nazorati ostida emas, balki *public* hamda *private* tarzda faoliyat olib borishini ko'rish mumkin [11, 123-b.].

Albatta, ta'lim bozorida sog'lom raqobat bo'lgani yaxshi, biroq muammo ko'lami boshqa tarafda. Yuqorida qayd etgan statistik raqamlardagi nodavlat oliy ta'lim tashkilotlarining asosiy maqsadi ta'lim berishmi yoki foyda olish maqsadida sirtqi ta'limni rivojlantirishmi degan savollar tug'iladi. To'g'ri, "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunda oliy ta'lim tashkiloti ustavida ta'limning shakllari va turlari ko'rsatilishi, bunga cheklovlar yo'qligini ko'rish mumkin. Lekin e'tibordan chetda qolgan boshqa masalalar ham bor.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 21-fevraldagi "Maxsus elektron tizim orqali ayrim faoliyat turlarini litsenziyalash tartibi to'g'risidagi yagona nizomni tasdiqlash haqida"gi 80-sonli qarorida tahsil olayotgan talabalar soni o'quv binolarining ikki barobaridan ortib ketmasligi belgilab qo'yilgan. Biroq davlat organlari tomonidan o'tkazilgan o'rganishlarga ko'ra, 67 ta nodavlat oliy ta'lim tashkilotining 28 tasida (masalan, Toshkent iqtisodiyot va

pedagogika instituti o'quv binosi quvvati 2 500 nafar bo'lgan holda ta'lim olayotgan talabalar soni 9 524 nafar) talaba soni belgilangan talabdan 2-3 baravar yuqoriligi, 10 tasida sirtqi ta'lim ulushi 90 foizdan balandligi (masalan, IT Park Universityda 100 foiz yoki Ipak yo'li innovatsiyalar universitetida 99 foiz) asosiy sabab esa kam xarajat sarflab, sifatli ta'lim emas, yuqori daromad qilish maqsad qilingani ko'rsatilgan. Chunki sirtqi ta'lim shaklida ta'lim oluvchilar asosan yilda ikki marta universitetlarga kelishadi va to'langan kontrakt summalari asosan ta'sischi uchun foyda bo'lib xizmat qiladi.

Bundan tashqari, nodavlat oliy ta'lim tashkilotlari yuridik shaxs, ya'ni tadbirkorlik subyekti bo'lganligi, ularga nisbatan Soliq kodeksining 234-moddasi va bir qator tegishli moddalari bilan ta'lim xizmatlarini ko'rsatayotgani uchun soliq imtiyozlari (mol-mulk, yer va foyda) taqdim etilgan. Shu tufayli tahsil olayotgan talabalar tomonidan to'langan pul nazorat qilinmasligi va soliqqa tortilmasligi oqibatida pul oqimlarining o'rtacha 50-70 foizi (har bir nodavlat OTMda farq qiladi) ta'lim xarajatlariga, qolgan qismi esa ta'sischi larning boshqa korxonalariga yordam tariqasida o'tkazilishi kuzatilmoqda.

Shuni ham qayd etish lozimki, nodavlat oliy ta'lim tashkilotlari tomonidan litsenziya talablariga rioya qilinmaganligi oqibatida *public.sud.uz* sayti ma'lumotlarga ko'ra, 5 ta: NAMXU, Binari, Turkiston yangi innovatsiyalar, Valley innovative university va Rensissance universitetlarining litsenziyalari iqtisodiy sudlar tomonidan bekor qilingan.

AQSh va Yevropaning qator davlatlarida oliy ta'lim tashkilotlarini litsenziyalashga nodavlat tashkilotlari tomonidan talab va shartlar 6 oydan 1 yilgacha o'rganilib (O'zbekistonda 30 kun), xizmatning majburiy sharti sifatli ta'lim berish sifatida belgilanadi hamda litsenziya 10 yilgacha beriladi (O'zbekistonda muddatsiz) [12-14, 120-b.]. Shu bilan birga,

davlat oliy ta'lim tashkilotlariga talabalarni qabul qilish aniq mezon va talablar asosida belgilangan muddatlarda qabul qilinsa, nodavlat OTT uchun talabalarni qabul qilishning yagona tartibi belgilanmagan.

Yaponiya tajribasini hisobga olgan holda xususiy ta'lim departamentini joriy etish zarur. Yaponiya boshqaruv tizimida [15, 52-b.] xususiy ta'lim departamentining asosiy maqsadi xususiy ta'lim tashkilotlarini tashkil etish va ochish uchun litsenziyalar berish, ular uchun boshqaruv tizimini ishlab chiqish va professor-o'qituvchilar tarkibini shakllantirishdan iborat. Departamentning ichidagi maxsus bo'lim xususiy ta'limni qo'llab-quvvatlaydi va bir guruh maslahatchilar xususiy ta'lim sohasidagi tadbirkorlikni boshqaradi. Faqat xususiy ta'lim sektori uchun mas'ul bo'lgan alohida ijro etuvchi organning joriy etilishi boshqaruv samaradorligini oshirishga va hozirda faoliyat yuritayotgan davlat organlari yukini kamaytirishga yordam beradi.

Oliy ta'lim sohasidagi ma'muriy islohotlar bo'yicha faqatgina natijalarga erishish emas, balki sifatli ta'limni ham kafolatlash maqsadida:

- nodavlat oliy ta'lim tashkilotlariga sirtqi ta'lim shakli uchun ma'lum kvotalarni joriy etish;

- litsenziya talablari asosida pul oqimlarini boshqa korxona va firmalarga yordam tariqasida o'tkazmasdan ta'lim yoki oliy ta'lim tashkilotining boshqa ehtiyojlariga sarflashni belgilash;

- nodavlat oliy ta'lim tashkilotlari tadbirkorlik subyekti bo'lgani sababli ularga soliq sohasida taqdim etilgan imtiyozlarni qayta ko'rib chiqish orqali tartibga solish lozim.

Buning natijasida normalarning ta'sir mexanizmini aniq ta'minlaydigan, huquqiy munosabatlar subyektlarining huquq va majburiyatlarini aniq hamda tushunarli belgilaydigan, ularni ta'minlash choralarini aniq shakllantiradigan harakat samarali, ta'sirli bo'ladi [16, 120-b.].

Dunyo tajribasidan kelib chiqib hamda oliy ta'lim sohasidagi ma'muriy islohotlarning hozirgi bosqichida, shuningdek, 2030-yilga qadar oliy ta'lim tashkilotlarining akademik boshqaruvini takomillashtirish, oliy ta'lim muassasalarida ta'lim, fan, innovatsiya va ilmiy-tadqiqotlar natijalarini tijoratlashtirish faoliyatining uzviy bog'liqligini nazarda tutuvchi "Universitet 3.0" konsepsiyasini bosqichma-bosqich joriy etish vazifalari dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Zero, oliy ta'lim tashkilotlarining tashkiliy boshqaruv jihatdan mustaqilligi haqidagi Lima deklaratsiyasida ham akademik erkinlik universitetlar va boshqa tashkilotlarga yuklangan ta'lim, tadqiqot, ma'muriy va xizmat funksiyalarini bajarishning muhim sharti ekanligi qayd etilgan [17, 6-b.].

Shuni ta'kidlash kerakki, davlat boshqaruvi deganda jamiyat ishlarini, shu jumladan, oliy ta'lim sohasini ijro etuvchi hokimiyat organlari tomonidan ijro-topshiriq va ma'muriy-nazorat faoliyatining tegishli shakli orqali boshqarish tushuniladi. Davlat boshqaruvi aniq belgilangan tashkiliy, muvofiqlashtiruvchi va ma'muriy xususiyatga ega.

N.I. Bulayev ta'limda davlat boshqaruvi alohida kategoriya sifatida belgilaydi va uni davlat ta'lim organlari tomonidan ta'lim tizimiga amaliy, tashkil etuvchi va tartibga soluvchi ta'sir sifatida ko'rib chiqadi. Uning fikricha, davlat ta'lim siyosatining asosiy strategik yo'nalishlarini amalga oshirish uchun ta'lim tizimining faoliyatini ta'minlash va qo'llab-quvvatlashning moliyaviy, iqtisodiy hamda kadrlar mexanizmlari mavjud bo'lishi talab etiladi [18, 6-b.].

Bizning fikrimizcha esa oliy ta'lim tizimini boshqaruvchi davlat boshqaruv organi faqatgina muvofiqlashtirish orqali nazorat olib borishi, turli idoralarning takroriy funksiyalarini bekor qilish va natijada ularning vakolatlarini tizimlashtirish, bo'ysunishning vertikal mexanizmini bosqichma-bosqich nomarkazlashtirish orqali muvofiqlashtirish davlatdagi ta'lim tizimini yaxshilaydi. Shu-

ningdek, rivojlangan mamlakatlarda ta'lim tizimini ma'muriy-huquqiy tartibga solish tamoyillarini Singapur misolida [19, 1470–1475-b.] tahlil qilish zarur deb hisoblaymiz. Singapurda raqobat ta'lim tizimidagi muhim prinsip va yetakchi mexanizm hisoblanadi. Sog'lom raqobat nafaqat ta'lim muassasalari o'rtasidagi raqobat doirasida, balki ta'lim sohasidagi mansabdor shaxslar, muassasa rahbarlari ishining samaradorligi doirasida ham rivojlangan. Ta'lim sohasidagi muvaffaqiyatli shaxsning aniq modeli, shu jumladan, muassasa darajasida ham boshqaruv xodimlarining o'zi va bu sohada rahbarlar darajasida ma'lum kasbiy vakolatlar to'plami ishlab chiqiladi, keyin moliyaviy rag'batlantirish uchun zarur bo'lgan mezonlar ko'rsatiladi, bu bizga ish samaradorligining aniq va obyektiv ko'rsatkichlarini ishlab chiqish imkonini beradi. Shuning uchun qonunchilik darajasida O'zbekiston Respublikasi ta'lim sohasi rahbariyatining vakolatlari to'plamining milliy modelini ishlab chiqishimiz, u yoki bu darajadagi vakolatlarga egalikni baholash bo'yicha xorijiy tajribani tahlil qilishimiz, shuningdek, rahbarlarni rag'batlantirishning o'ziga xos shaffof mexanizmini ishlab chiqishimiz zarur.

Ta'lim xizmatlarining nodavlat manbalarini jalb qilish mexanizmlarining ishlab chiqilishi tizim ichidagi raqobatning kuchayishiga va oliy ta'lim berish imkoniyatlarining ortishiga olib keladi. Davlatning roli faqat huquqiy tartibga solish, ya'ni muvofiq-lashtirish bilan cheklangan bo'lishi kerak. Oliy ta'limda nodavlat sektori rivojlanishining shubhasiz afzalligi shundaki, xususiy ta'lim tashkilotlari mijoz kompaniyalar bilan o'zaro aloqada bo'lishlari mumkin, bu xususiy ta'lim tashkilotining reytingini va uning ta'lim xizmatlari bozoridagi obro'sini oshiradi.

Ta'lim, fan, innovatsiya va ilmiy tadqiqotlar natijalarini tijoratlashtirish faoliyatining uzviy bog'liqligini nazarda tutuvchi "Universitet 3.0" konsepsiyasini bosqichma-bosqich joriy etishda ta'lim tashkilotlari professor-o'qituvchilarining huquqlari, sha'ni, qadr-

qimmati va ishbilarmonlik obro'si davlat tomonidan himoya qilinadi. Ushbu konsepsiyada islohot bir necha jihatlarni qamrab oladi, fikrimizcha, eng muhimlaridan biri "Universitet 3.0" modelini joriy etishdir.

Ushbu konsepsiyaning paydo bo'lishi iqtisodiy xarakterdagi o'zgarishlar bilan izohlanadi. Sanoat ishlab chiqarish sektorining iqtisodiy ustunligi o'tmishga aylanib bormoqda. O'sishning asosiy omili endi iqtisodiyotning intellektual mulkni yaratish va boshqarish qobiliyati bo'lmoqda va universitet bu yangi voqelikning asosiy bo'g'inidir.

Mutaxassislarning fikrlariga ko'ra, dunyodagi barcha universitetlar 3.0 formatiga o'tmoqda, bu yerda o'qitish uchun faqat ilmiy asos yetarli emas. Zamonaviy model o'quv jarayoni, tadqiqot va tahlil, dizayn ishlanmalari va innovatsiyalar bilan o'zaro bog'liq. Shunga asoslanib, aynan iqtisodiyotga bo'lgan ehtiyoj mamlakatdagi oliy o'quv yurtlarining huquqiy maqomini o'zgartirishning hal qiluvchi mezoniga aylanadi degan xulosaga kelish mumkin.

Tadbirkorlik faoliyatini ko'rsatadigan universitet moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qiladi, jamiyat va davlat institutlariga qaramligi kam, ijodkorlik qo'llab-quvvatlanadi, faoliyatning turli sohalarida innovatsion loyihalarni amalga oshirishga qodir raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlaydi, yangi bilimlarni yaratadi va uni kapitallashtiradi, o'zgaruvchan talablarga tezda moslasha oladigan moslashuvchan tashkiliy tuzilishga ega, ilmiy tadqiqotlar natijalarini tijoratlashtirish maqsadida o'qituvchilar va talabalar tomonidan yangi korxonalar tashkil etishni rag'batlantiradi, yangi bilimlarni ko'paytirishning to'liq siklini (g'oyalarni ishlab chiqarishdan innovatsiyalarning prototiplarini yaratishgacha) amalga oshiradi, ta'lim, fan, biznesning integratsiyasiga yordam beradi va shu bilan kompaniyaning innovatsion rivojlaniishi uchun zarur shart-sharoitlarni shakllantiradi, mamlakat innovatsion hududiy klasterini rivojlantirish markaziga aylanadi.

“Universitet 3.0” modeli fan va biznesning o‘zaro ta’siri uchun qulay shart-sharoitlarni yaratishni nazarda tutadi. Ushbu universitet modeli faoliyatining natijasi universitet va ish beruvchilar o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarni kuchaytirishi kerak, bu esa mamlakatda iqtisodiy va ijtimoiy funksiyalarni amalga oshirishga xizmat qiladi.

Fikrimizcha, davlat xususiy ta’limga asoslangan innovatsion, ijodiy va tarmoq universitetlarini yaratishi kerak. Ushbu universitetlar o‘rtasidagi farq quyidagicha:

- innovatsion universitet, bu yerda universitet mamlakatning iqtisodiy o‘rishini ta’minlashga qaratilgan bilimlarni ishlab chiqaradigan korxona vazifasini bajaradi. Bu talabalarni mamlakatning iqtisodiy faoliyatiga jalb qilish orqali iqtisodiy rahbarni tarbiyalashga yordam beradi. Bunday universitetni yaratish natijasida mamlakatga to‘g‘ridan to‘g‘ri investitsiyalarni jalb qilish uchun asos bo‘ladigan biznes vujudga keladi hamda shu orqali xalqaro va ilmfan o‘rtasidagi o‘zaro aloqadorlik o‘rnatiladi.

- ijodiy universitet asosiy maqsadi kelajak shaxsini tarbiyalashdir, bu yerda ta’limning asosi individual o‘quv dasturlarini shakllantirish va ilmiy faoliyat olib borish orqali ta’limning ijodiy usullariga tayanadi. Bunday universitetning paydo bo‘lishi natijasida mobil kadrlarni tayyorlash, shuningdek, davlatning fuqarolik va ijtimoiy funksiyalarini amalga oshirish mumkin.

- tarmoqli universitet, ta’lim oluvchilar va professor-o‘qituvchilarning yuqori akademik harakatchanligini ta’minlaydigan turli virtual va o‘quv dasturlari mavjudligi bilan ajralib turadi. Ya’ni “Universitet 3.0” modelini to‘liq amalga oshirish uchun biz taqdim etgan barcha turdagi universitetlar birgalikda bo‘lishi kerak, shu orqali ushbu modelning asosiy maqsadi – universitet yutuqlarini targ‘ib qilish bilanadbirkorlik faoliyatida ishtirok etishga erishiladi.

Ammo shuni ham ta’kidlash joizki, dunyoda kelajak haqida bilim berish vazifasini amalga oshiradigan “Universitet 4.0” ham jadal rivojlanmoqda. Ushbu format

yuqori texnologiyali sanoatni rivojlantirishda yetakchiga aylanmoqda, uning asosiy vazifasi – bilimlarni kapitallashtirishdir. Kollektiv fikrlash texnologiyalashtirish harakatlarining ustuvor obyektiga aylanmoqda.

“Universitet 4.0” yangi sifat parametrlari bilan mehnat resurslariga bo‘lgan mehnat bozori talabining dinamikasini aks ettiradi, shuning uchun muntazam ko‘nikmalar kamroq talab va malakaga ega bo‘ladi, motivatsiya, qiziqish va konstruktiv shaxslararo muloqot qobiliyati ko‘proq talabgirdir.

Ushbu modelning asosiy xarakteristikasi ta’limning klassik modellari va axborot uzatishning chiziqli usulini bosqichma-bosqich almashtirish, shuningdek, raqamli texnologiyalardan keng foydalanish bo‘lib, bu talabalar va professor-o‘qituvchilarning iste’dodini ro‘yobga chiqarish uchun qulay shart-sharoitlarni yaratishga olib keladi. Bunday konsepsiyani amalga oshirish natijalari professor-o‘qituvchilar tarkibini yangilash va ularning malakasini oshirish, innovatsion faoliyatni rivojlantirish, investitsiyalarni jalb qilish orqali universitetlarning iqtisodiy mustaqilligiga erishishdir. Ta’lim markazini rivojlantirishning asosiy maqsadi dunyoning yetakchi universitetlarini hamkorlikka jalb qilish, shuningdek, mamlakatda xalqaro standartlarga javob beradigan ta’lim olishga intilayotgan talabalarni saqlab qolishdir. Ushbu siyosatni amalga oshirish jarayonida ta’lim markazlari bilimlarni tarqatish tarmog‘ini shakllantirishga turtki berishi mumkin, bu mintaqaning raqobatbardoshligini oshirishga hissa qo‘shadi.

Boloniya jarayonining asosiy vazifalaridan biri bo‘lgan akademik harakatchanlikni rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. O‘zbekistonning Boloniya jarayoniga istiqbolli kirishi nafaqat davlat doirasida yuqori ma’lumotli raqobatbardosh kadrlar tayyorlashni, balki xalqaro talablarga javob beradigan kadrlar bozorining mavjudligini ham kafolatlaydi. Bugungi kunda davlat akademik harakatchanlikni amalga oshirishda:

– olingan baholar (kreditlar) va diplomlarni tan olish zarur, bunda *European Credit Transferand Accumulation System* (ECTS) asosida to'liq tan olinish nazarda tutilmoqda. Shuni ta'kidlash kerakki, konsepsiyada kredit modulli tizimining bosqichma-bosqich amalga oshirilishi qayd etilgan. Ayni paytda kredit-modul tizimini barcha universitetlar uchun joriy etish rejalashtirilgan;

– chet ellik hamkorlarning mavjudligi va izlanishlarda akademik harakatchanlikni rivojlantirish uchun xalqaro sheriklar bilan aloqalarni o'rnatish kerak, bu ularni qidirish, aloqa seminarlarini tashkil etish va xalqaro ta'lim ko'rgazmalarida qatnashish orqali o'rnatilishi mumkin;

– hozirgi vaqtda til muammosi dolzarbdir, chunki samarali akademik almashinuv uchun chet tillarini bilish zarur. Bunda Singapur tajribasini ta'kidlash joizki, ta'lim siyosatini amalga oshirishda muvaffaqiyat malay milliy til ekanligiga qaramay, asosiy til sifatida ingliz tilini o'rganish muhim rol o'ynadi. Ikki tillilikni joriy etish Singapur ta'lim tizimining asosiy elementi hisoblanadi, ya'ni ingliz tili aloqa va o'rganishning asosiy tili hisoblanadi va u milliy tillar bilan birga o'qitiladi. Ya'ni o'rta maktab bitiruvchilari kamida ikki tilda – ona tili va ingliz tilida gaplashishlari kerak. Shu bilan birga, o'rta maktab darajasida o'quv dasturiga fransuz, nemis, yapon yoki xitoy tillariga aylanadigan fakultativ fanlar sifatida uchinchi til qo'shiladi. Shunday qilib, singapurlik talaba xalqaro universitetlarga o'qishga kirgandan so'ng ikki yoki uch tilda muloqot qilish va o'qish imkoniyatiga ega bo'ladi. Universitetda o'qish paytida til ko'nikmalarini egallamaydi, balki ularni rivojlantiradi va yangi tillarni o'zlashtiradi. Bu yechim ta'limda jahon intellektual mulkidan tahlil qilish uchun foydalanish imkonini berdi. Shu bilan birga, akademik almashinuv uchun ko'plab imkoniyatlar ochildi, bu esa mamlakatda raqobatbardosh, yuqori bilimli kadrlar ta'limini yanada rag'batlantirishga yordam berdi.

Mamlakatimizda ilm-fanni rivojlantirish va raqobatbardosh yoshlarni tarbiyalash uchun Singapur misolida o'zbek tili bilan bir qatorda ingliz tilida o'qitish darajasini oshirish, zarur hollarda ularni millatlararo muloqot tillari sifatida qonuniy mustahkamlash, shuningdek, fanlarni o'quv jarayonida majburiy etib belgilash muhimdir, bu mamlakatda ta'lim sifatini oshirish imkoniyatlarini ochib beradi.

Biz akademik harakatchanlik strategiyani amalga oshirish vositasi bo'lib xizmat qiladigan ta'limni internatsionallashtirish konsepsiyasi va Milliy dasturini ishlab chiqishni zarur deb bilamiz. Fikrimizcha, uni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun konsepsiyada oliy ta'lim tashkilotlarida ta'limning til siyosatini aks ettirish; talabalar va professor-o'qituvchilar uchun akademik harakatchanlikni yanada qulayroq qilish, xorijiy mamlakatlar (Kanada va AQSh misolida) tajribasini o'rganish orqali harakatchanlik terminologiyasi va metodologiyasini shakllantirish, me'yoriy mustahkamlash zarurdir.

Shunday qilib, internatsionallashtirish jarayoni talabalarga xalqaro standartlarga javob beradigan yaxshiroq ta'lim xizmatlarini olishni kafolatlaydi; o'qituvchilar uchun bu butun dunyo olimlari va o'qituvchilari tomonidan yaratilgan bilimlarni olish, shuningdek, global ilmiy makonga bepul kirish va faol ishtirok etish imkoniyatidir. Bu bilimlarni shakllantirish va almashish ularning raqobatbardoshligi oshiradi; tadqiqotchilar va doktorantlar nafaqat mintaqaviy tajriba almashish doirasida, balki jahon miqyosida ham ilmiy hamkorlik qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Tadqiqot natijalari tahlili

Yuqorida qayd etilgan xorijiy mamlakatlarning milliy qonunchiligi va olimlarning ilmiy ishlarida ma'muriy islohotlar davrida oliy ta'limni 2030-yilgacha rivojlantirishning ahamiyati, ta'lim sohasi davlatning har tomonlama rivojlanishi asosi ekanligi, ma'muriy islohotlar davrida sohada erishilgan natijalar, mavjud ba'zi muammolar va ularni hal etish mexanizmlarini milliy va xo-

rijiy tajribani ma'muriy-huquqiy nuqtayi nazardan qiyosiy tahlil qilish asosida qator ijobiy jihatlarni ko'rsatib o'tish lozim. Bugungi kunda rivojlangan davlatlarda oliy ta'lim tashkilotlarining rivojlanishida xususiy oliy ta'lim tashkilotlari nafaqat milliy kadrlarni yetishtirish, balki turli sohalarida tadqiqot olib borish, izlanishlar natijalarini daromad keltiruvchi tarmoqlarga aylantirish va raqobat muhitini yuzaga keltirishga xizmat qiladi.

Oliy ta'lim tashkilotlarining moliyaviy erkinligini ta'minlashning noan'anaviy metodlarini qo'llash, ya'ni investitsion fondlarni (bugungi kunda Yevropa mamlakatlari, xususan, AQSh va Buyuk Britaniyada ta'lim, madaniyat va ijtimoiy sohalarida ushbu fondlar keng faoliyat yuritadi) rivojlantirish moddiy-texnik bazani kuchaytirishga, moliyaviy mustaqillikni kengaytirishga yordam beradi, reytinglarni tuzishda tushumlar mezonidan foydalaniladi.

Sohaviy va sohalararo mutaxassisliklar bo'yicha xususiy oliy ta'lim tashkilotlarini tashkil etish orqali ta'lim sohasini tijoratlantirish zarur. Bunda tijorat tashkilotlariga xususiy OTTlarni ro'yxatdan o'tkazishning va ta'lim dasturlarini akkreditatsiyalashning aniq qoidalarini ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir.

Oliy ta'lim tashkilotlari soni va sifatini oshirish orqali qabul sonini oshirish hamda bosqichma-bosqich qabul kvotalarini bekor qilish, oliy ta'limga qabul qilinadigan talabalar sonini belgilashni ta'lim tashkilotining ixtiyoriga qoldirish uchun sharoit yaratish zarur. Barcha turdagi oliy ta'lim muassasalarini tashkil etishda davlatning ishtiroki asosan ulari faoliyatini huquqiy tartibga solish, umumiy ta'lim siyosatini belgilab berish bilan cheklanishi lozim.

Bugungi kunda xorijiy universitetlar filiallarini ochishdagi mavjud tartib va ularning tashkiliy-huquqiy shaklini inobatga olib, xalqaro tan olingan ta'lim muassasalari reytingida birinchi 300 talik ro'yxatiga kiritilgan xorijiy universitetlar filiallarini

ochishning soddalashtirilgan tartibotini joriy qilish, shuningdek, ularga ochilgan davridan boshlab 10 yil davomida turli soliq imtiyozlarini taqdim etish maqsadga muvofiq.

Oliy ta'lim tashkilotlari faoliyati va o'quv dasturlarini belgilab beruvchi davlat ta'lim standartlarini bekor qilish taklif qilinadi. OTTlarga real ehtiyojdan kelib chiqqan holda o'z o'quv dasturlari va ta'lim standartlarini mustaqil belgilash huquqini berish zarur.

Xalqaro miqyosda yetakchi nufuzga ega bo'lgan universitetlar filiallari majmuasidan iborat bo'lgan erkin iqtisodiy zonani va bu orqali Markaziy Osiyoda yetakchi innovatsion markazni tashkil etish mamlakatimizda ilmfanni rivojlantirish uchun qo'yiladigan katta qadam bo'lardi. Shu sababli Toshkent viloyati hududida o'zida ishlab chiqarish, qayta ishlash va ta'lim berish jarayonlarini qamrab oluvchi xususiy universitetlar yoki xorijiy universitetlar filiallarini tashkil qilish, oliy ta'lim tizimida *education hub* tashkil qilish orqali ushbu hududga erkin iqtisodiy zona maqomini berish taklif qilinadi.

Xulosalar

Oliy ta'lim tashkilotlarining maqomini kuchaytirish ma'muriy-huquqiy munosabatda va ma'muriy islohotlarda alohida ahamiyat kasb etadi. Bu rivojlanishning zamonaviy konsepsiyasida birinchi navbatda ommaviy sohada faoliyat yuritadigan ijtimoiy institutlarning ochilishiga imkon beradi. Ularning roli davlat ta'lim siyosatida ularga yuklatilgan vazifalarning ahamiyatini ochib berish bilan belgilanadi.

"O'zbekiston-2030" strategiyasida va ma'muriy islohotlar davrida oliy ta'lim sohasini isloh qilish, oliy ta'lim tashkilotlarining tashkiliy boshqaruvini takomillashtirish har bir insonga o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish uchun munosib sharoitlar yaratish, barqaror iqtisodiy o'sish orqali aholi farovonligini va qonun ustuvorligini ta'minlash, xalq xizmatidagi davlat boshqaruvini tashkil etish, "xavfsiz va tinchliksevar davlat" tamoyiliga asoslangan siyosatni izchil davom ettirish imkonini ham taqdim etadi.

REFERENCES

1. Mirziyoyev Sh.M. Oliy Majlis va O'zbekiston xalqiga murojaatnomasi [Address to the Oliy Majlis and the people of Uzbekistan]. Available at: <https://president.uz/uz/lists/view/5774>
2. Qodirov B.B. O'zbekiston Respublikasida oliy ta'lim tizimida kadrlar tayyorlashning tashkiliy-huquqiy asoslarini takomillashtirish [Improving the organizational and legal basis of personnel training in the higher education system in the Republic of Uzbekistan]. Tashkent, 2019, p. 26.
3. Djurayev I.B. Oliy ta'lim muassasalarida qonunchilik ijrosi ustidan prokuror nazoratini takomillashtirish [Improvement of the prosecutor's control over the implementation of legislation in higher education institutions]. Tashknet, 2021, p. 279.
4. Tursunova M.U. Xalqaro huquqiy standartlar negizida O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimining tashkiliy-huquqiy asoslarini takomillashtirish [Improving the organizational and legal foundations of the education system of the Republic of Uzbekistan on the basis of international legal standards]. Tashkent, 2022, p. 50.
5. Boqiyev J.N. O'zbekistonda raqamlashtirish sharoitida ta'lim olishning tashkiliy-huquqiy asoslarini takomillashtirish oliy ta'lim misolida [Improving the organizational and legal foundations of education in the conditions of digitization in Uzbekistan is an example of higher education]. Tashkent, 2024, p. 48.
6. Elmurodov E.Sh. O'zbekistonning oliy ta'lim sohasidagi davlat siyosatida Yaponiya tajribasini qo'llash yo'llari [Ways of applying the Japanese experience in Uzbekistan's state policy in the field of higher education]. Tashknet, 2023, p. 25.
7. Alberto A. Federal States, States and Local Policiyes in Higher Education. *The International Encyclopedia of Higher Education Systems and Institutions*, 2020, pp. 431–436. DOI: 10.1007/978-94-017-8905-9
8. Sharpe M.E. USA Education system. *International education an encyclopedia of contemporary issues and systems*. New-York, 2013, p. 747.
9. Xo'jayev A.S. Oliy ta'lim muassasalarini tadbirkorlik faoliyati – budjetdan tashqari mablag'larning muhim asosi sifatida [Entrepreneurial activity of higher education institutions as an important basis of extra-budgetary funds]. *Economy and Education*, 2021, no. 16, pp. 205–206.
10. Salmi J. Tertiary education in the 21st century. Challenges and opportunities. *Journal of the Programme on Institutional Management in Higher Education*, 2001, vol. 13 (2), pp. 105–125.
11. Ulrich K. Organization and procedures for funding higher education in the federal republic of Germany. *Higher Education in Europe*, no. 10/1, pp. 114–123. DOI: 10.1080/0379772850100117
12. Karsten M. Rethinking governmental licensing of higher education institutions. A Bibliometric Review based on Scopus. *European Journal of Law and Economics*, 2008, no. 25, pp. 57–78. DOI: 10.1007/s10657-007-9036-4.
13. Barbara B. US Accreditation and Quality Assurance, International Dimensions. *The International Encyclopedia of Higher Education Systems and Institutions*, 2020, pp. 2733–2736. DOI: 10.1007/978-94-017-8905-9
14. Beales H. Licensing and certification systems. In P. Newman (Ed.). London, Macmillan. *The New Palgrave Dictionary of Economics and the Law*, 1998, vol. 2, pp. 578–581.
15. Masahiro H., Yuko K. Independent administrative institution: innovation of public organizations in Japan. *Public Organizations in Japan*, 2 *Int'l J. Civ. Soc'y L.*, 2004, p. 52.
16. Kirilovskiy A.A. Oliy ta'lim tashkilotlari ma'muriy huquqning subyekti sifatida [Higher education organizations as subjects of administrative law]. 2013, p. 30.
17. The Lima declaration on academic freedom and autonomy of institutions of higher education.
18. Bulayev N.I. Oliy ta'lim sohasida ta'limni davlat tomonidan nazorat qilishning o'ziga hos jihatlari [Specific aspects of state control of education in the field of higher education]. Moscow, 2022, p. 30.
19. Jason Eng Thye Tan. *Higher Education Systems and Institutions*, Singapore. *The International Encyclopedia of Higher Education Systems and Institutions*, Springer Nature. 2020, pp. 1470–1475.